

Kampányok, mozgalmak, játékok az olvasáskultúra fejlődéséért

Gombos Péter,¹ Hevérné Kanyó Andrea²

Absztrakt **Campaigns, Movements, and Games for the Development of Reading Culture.** Nowadays we can often hear that the young ones of today do not read (enough), they do not read the right texts, they do not read them in the right way and if they read something at all, they do not understand them properly (or at all). In our study we would like to present part of the initiatives which could be effective concerning the education of readers, the 'accustoming' of the younger and the older ones to reading. We mention native and foreign examples as well which have worked on the internet, which have been found out like quiz shows, but there are facebook campaigns and lightning throngs among the chosen 'good practices', too. Naturally, the examples from Kaposvár have been stressed a lot, from among several practices have fortunately become well-known throughout the country.

Keywords campaigns • movements • games for the development of reading culture

Régóta szinte csak panaszkodunk, amikor az olvasás ügye szóba kerül Magyarországon. S persze főleg az utánunk jövő generációt kárhoztatjuk: nem olvasnak (eleget), nem azt olvassák, nem úgy olvassák, de ha mégis, biztosan nem értik... Napjaink felnőttjeinek egy része azt is nehezen emészt meg, hogy megváltozott az olvasás „forrása”, gyermekeink, unokáink nemcsak más típusú (és terjedelmű) szövegeket keresnek, de máshol is.

S el kell ismernünk, sok olyan statisztika létezik, amelyek ezeket a panaszokat támasztják alá. A legutóbbi átfogó, reprezentatív felmérésből például kiderül, hogy másfélszer annyian vannak a nem olvasók (akik saját bevallásuk szerint évi egy könyvet sem olvasnak el), mint negyven évvel korábban. 1964-ben 41%, 2005-ben 60,2% volt ez az arány.³ A szakmai szervezetek között jellemzően nincs is vita a téren, hogy hogyan lehetne előbbre jutni, ám pont a „legérintettebbek” (a könyvtárosok s még inkább a pedagógusok) néha idegenkednek az újdonságoktól.⁴

Ugyanakkor a kép akkor teljes, ha arról is említést teszünk: az elmúlt években, évtizedben nagyon sok olyan kampány, mozgalom, helyi vagy épp országos kezdeményezés indult el, amelynek középpontjában az olvasás állt, s amelyek egy része kifejezetten sikeresnek volt mondható. Az is látható lesz, hogy igazi sikert azok a programok érthettek

¹ Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar
Email: gombos.peter@ke.hu

² Kaposvári Egyetem Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium
Email: kanyoandi@hever.hu

³ Nagy, Attila – Péterfi, Rita 2009: Adatok az olvasásról, a könyvtár-, a számítógép- és az internethasználatról. in Bartos, Éva (szerk.): *Az olvasáskultúra fejlesztése*. Budapest: Könyvtári Intézet. 79–111. o.

⁴ G. Szabó, Sára 2010: Az olvasáskultúra fejlesztése. in Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 19. évf. 6. sz. 49–53. o.

el, amelyek valamiféle hálózatban működtek, vagy éppen azt hoztak létre.

Mielőtt e kampányok, kezdeményezések némelyikét bemutatnánk, néhány szót arról is érdemes szólni, hogy miért ebben a formában hatékony „küzdzeni” az olvasáskultúra magasabb szintre emeléséért.

Egyrészt jó példákat láthatunk erre külföldön is, számtalan itthon is bevált magyar program indult el más országból – lásd például a Nagy Könyv játékot. Az sem véletlen, hogy a közelmúltban indult, az Európai Unió támogatta kutatások, fejlesztések, projektek – az ADORE programtól az ELINET-ig – mind a jó példák összegyűjtésével kezdődtek el. Ezek között pedig rendre feltűntek, feltűnnek a mozgalmoszerű, illetve a vetélkedő jellegű kezdeményezések.

Az ELINET egyik fő célkitűzése egyébként éppen az, hogy az anyanyelvi műveltség erősítését támogató hálózat kialakulhasson. E hálózat pedig azért jönne létre, hogy a figyelem felkeltésével, információgyűjtéssel és elemzéssel, valamint a tapasztalatok és a jó gyakorlatok megosztásával csökkentse az Európai Unió funkcionális analfabétáinak arányát.⁵

Nemzetközi példák

Természetesen számtalan jó gyakorlat felsorolható lenne, hadd emeljünk ki ezúttal három olyan európai programot, amelyek valóban példa értékűek lehetnek.

Ünnepelve olvasni

Több mint negyed századdal ezelőtt Franciaországból indult el a kezdeményezés, de ma már világszerte vannak követők francia nyelvterületen, minden év október 10-én. A program rendre új témát helyez a középpontba. 2009-ben például Christine Albanel miniszter asszony „a fiatalság jegyében” témát választotta. „A fiatalság irodalma: az ifjúság irodalma – az irodalom ifjúsága. És ismét a betűé, a könyveké és az olvasásé lett a főszerep a legváltozatosabb helyszíneken. Ott, ahol nem is gondolnánk, hogy ilyen módon helye van. Helyszínt adnak a kávézók, a mozik, a színházak, a kórházak. Természetesen az iskolák, a nyugdíjas otthonok, a könyvtárak, a könyvesboltok. Az olvasás e három napra kilép az intimitás tereiből: megválnak kényelmes karosszéküinktől, szobánktól és közösségi terek adnak majd neki helyet.”⁶

Az Ünnepelve olvasni sikere megkérdőjelezhetetlen, évről évre tömegeket mozdit meg. Persze az is igaz, a „beágyazottság” sokat segített ebben, hiszen egy olyan országban indult el, ahol nem hagyomány nélküli az olvasáskultúrára irányuló megkülönböztetett figyelem.

⁵ Medvey, Tamás 2014: *Megkezdte működését az ELINET* (European Literacy Policy Network, anyanyelvi műveltség fejlesztésének európai hálózata). in OFI honlapja Bp. cop. 2014. 03. 07. <http://www.ofi.hu/hir/megkezdte-mukodeset-az-elinet-european-literacy-policy-network-anyanyelvi-muveltség> (2015. 02. 23.)

⁶ Hock, Zsuzsa 2009: Olvasásünnep – kampányok nélkül. in *Elektronikus Könyv és Nevelés*, 11. évf. 1. sz. http://epa.oszk.hu/01200/01245/00041/hzs_0901.htm (2015.05.26)

„Húsz éve Franciaországban közösségi üggyé lett az olvasás, és éppoly fontos e téma az iskolában dolgozó pedagógusoknak, mint a könyves szakmának. Mert Franciaországban nem kérdéses, hogy a könyves szakma üggye (is) az olvasás. A kiadók éppúgy részt kívánnak venni ebben, mint a könyvtárak és az iskolák.”⁷

Egész Ausztria olvas

Egy viszonylagos gyenge eredményeket mutató PISA-mérés (2003) után döntöttek úgy északnyugati szomszédunknál, hogy megpróbálják „felrázni” az országot. Az Egész Ausztria olvas kampánnyal sikerült is ezt elérni. A könyvtárak egy hét alatt ezer (!) rendezvényt tartottak, ezeken közel félmillió látogató vett részt.

Írók, politikusok, művészek, sportolók, de még egyházi személyek is csatlakoztak a támogatókhoz, s nevüket adták a kampányhoz. Olvasott sajtótermékekben jelentek meg interjúk kedvenc könyvekről, de közvetlen hirdetéseket is közöltek különböző újságokban.

A kezdeményezés hatékonyságát jól jelzi, hogy rövid idő után Németország jelezte, hogy ők is importálnák azt.⁸

Finnország is olvas

Érdekes módon abban a Finnországban is az első PISA-eredmények után indult el egy országos program, amely folyamatosan az élmezőnyben (leginkább 1. helyen...) szerepel a hasonló méréseken. Ráadásul az Olvasó Finnország négyéves időtartamra szól (2001–2004), s több különböző területen igyekeztek előbbre lépni. Egyrészt külön megcélozták a fiúkat, másrészt a leggyengébben teljesítőket, harmadrészt nagy hangsúlyt kaptak az iskolai és a települési könyvtárak. Külön feladatként jelölték meg azt, hogy a tanárokkal (!) meg kell ismertetni a gyermek- és ifjúsági irodalmat.⁹

Természetesen Finnországban azóta is több program, kampány indult az olvasáskultúra területén, többnyire elérve a kitűzött célt.

Országos mozgalmak, játékok itthonról

Az Olvasás Éve

Sok szempontból előre kívánczik az Olvasás Éve, amely a 2001-es Könyvhétől a 2002-esig tartott. A programsorozat kezdeményezője Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületének vezetője, Zentai Péter volt, de a megvalósításban részt vett több szakmai szervezet is, és végül az állam is támogató lett, kormányhatározatban rögzítve az eseményt. Bár az erre fordított összeg végül alig 1%-a lett az angliaiénak, a fő szervező nem volt elégedetlen a megvalósulással.¹⁰

Tanulásként Zentai megfogalmazta, hogy örömteli módon az olvasás közbeszéd tárgya lett. Másrészt pedig: „*bebizonyosodott, hogy az oly gyakorta és joggal kárhoz-*

⁷ U.o.

⁸ Bartos, Éva (szerk.) 2009: *Az olvasáskultúra fejlesztése*. Budapest: Könyvtári Intézet.

⁹ U.o.

¹⁰ Zentai, Péter László 2002: Az Olvasás Éve Magyarországon. In: *Könyv és Nevelés*, 4. évf. 2. sz. 14–17. o.

tatott kereskedelmi adók is, mindenekelőtt persze a kultúráközvetítést máig fel nem adó Magyar Rádió óriási hatékonysággal tud megjeleníteni, tudatosítani számára fontosnak ítélt ügyeket. Sok kritika éri a politikai napilapok kulturális rovatait, az Olvasás Éve ügyében azonban hetente közvetítettek, közöltek, reklámoztak könyveket, írókat, Olvasás Éve-programokat. A legtöbbet persze a könyvkiadás szereplői és a könyvtárosok tették, azok tehát, akikben nem kellett tudatosítani az Olvasás Éve társadalmi vagy egyszerűbben szólva, kulturális értelmét, céljait.”¹¹

A Nagy Könyv

Aligha tévedünk, ha azt feltételezzük: az Olvasás Éve viszonylagos sikere is kellett ahhoz, hogy 2005-ben elindulhasson a Nagy Könyv is Magyarországon.

Bár voltak negatív felhangok is, a szavazást, az ehhez kapcsolódó műsorokat, az egész programot körülvevő felhajtást mindenképpen pozitívan kell értékelnünk. Nagyon érdekes, színes és „tartalmas” volt az a százas lista, amely a nézői vélemények alapján összeállt, s amely talán reprezentálta, mit is olvasnak szívesen honfitársaink.

Kicsit más volt a helyzet aztán a „döntősökkel”. Békés Pál, az egész program magyarországi atyja beszélt arról többször is a „toplista” kapcsán, hogy azt nézve, elemezve ne hagyjuk magunkat becsapni. *„Miközben ugyanis egy érett, az értékekre fogékony hazai átlagolvasó képe látszott kirajzolódni a rangsorból, az igazság aligha ez volt. Ahogy Békés fogalmazott, a szavazók nem arra a regényre voksoltak, amelyet valójában szerettek, inkább arra, amelyiket »illik szeretni«.”¹²*

Hiányérzetünk lehet azzal kapcsolatban, hogy viszonylag kevés ifjúsági könyv volt a legjobb számban (Nagy-Britanniában majdnem kétszer annyi), ugyanakkor ehhez képest túl sok „kötelező olvasmány” maradt a végső tizenkettőben. S hát a három legtöbb voksot kapott regény (Az egri csillagok, A Pál utcai fiúk, az Abigél) mindegyike iskolai irodalom. A százas lista színessége, gazdagsága eltűnt a „játék” végére, ám szerencsére a regényekhez kapcsolódó „bíróági tárgyalások” vagy némelyik film, amely a könyvekhez készült, sokáig megmaradhatott a nézők emlékeiben.

Legyél te is kölyökolvasó!

A vetélkedőt csak távolról, felületesen követők talán nem értik, miért éppen ezt emeljük ki több hasonló kezdeményezés közül. Nos, ennek csak részben indoka a közel évtizedes múlt s az országos „hatókör”. Ezek mellett két dolgot külön ki kell emelnünk. Nagyszerű ötlet volt a szervezők részéről, hogy az egyéni versengés mellett csapatban is lehetett nevezni. Ami pedig mindenképpen a hasonló megmérettetések fölé emeli a kecskeméti kezdeményezést, az a választott könyvek listája.

Évről évre megfigyelhettük, milyen nagy figyelemmel és kiváló érzéssel jelölték ki a játék során elolvasandó regényeket. Igazi remekműveket fedezhettek föl az ifjú versenyzők, akik számára mindig jól jelölték meg a korosztályuknak ajánlott olvasmányt. Ötletesek és változatosak voltak a beküldendő feladatok, s nagyszerű hangulatú ünnepnapként élhet a döntő élménye is a Kecskemétre látogatók emlékezetében.

¹¹ U.o. 15. o.

¹² Gombos, Péter 2013: Gárdonyi és az iskolai irodalom. in *Somogy*, 41. évf. 28–32. o. 30. o.

„Kaposvári példa” egy közösségi oldalon

Tavaly nemcsak a hazai, de a nemzetközi sajtót is lenyűgözte az a kampány, amelyet a kaposvári Takáts Gyula Megyei Könyvtár dolgozói indítottak el. Bár az alapötlet nem az övék volt, a profi és hallatlanul szellemes megvalósítás megérdemelte a többmillió „rajongótábort”. Pedig tényleg nem volt bonyolult a projekt: az intézmény könyvtárosai olyan könyvborítókat tartottak maguk elé, amely passzolt az öltözékükhöz, testtartásukhoz, majd az erről készített villámfotóval reklámozták az olvasást.

A sikerhez nyilván az is hozzátartozott, hogy szervezők ügyesen kezelték a közösségi médiát, s talán némi szerencsájük volt abban, hogy egy olvasott nemzetközi oldal hamar rátalált a kaposvári fotókra.

Olvasó-társ mozgalom

A Magyar Olvasástársaság (HUNRA) 2010-ben indította el ezt a programot, amellyel hátrányos helyzetű gyerekeket szerettek volna betűgazdagabb környezetbe juttatni. Az olvasó-társnak jelentkező önkéntesek azt vállalták, hogy rendszeresen mesélnek, felolvasnak hátrányos helyzetű (jórészt cigány származású) gyerekeknek. Ehhez előtte egy felkészítő képzésen vettek részt, amelyet az Olvasástársaság szervezett – ingyenesen természetesen.

A program működött kórházban is, a Budai Gyermekkorház nyáron fogadta az önkénteseket, akik a tartósan ápolásra szoruló gyerekeknek meséltek, olvastak.

Míg a mozgalom indulásakor az önkéntesek főleg egyetemisták vagy könyvtárosok voltak, 2014-ben új lendületet kapott a program: közösségi szolgálat keretében középiskolások is olvasó-társakká válhattak. Az Emberi Erőforrás Minisztériuma támogatásával tavaly a HUNRA az ország tíz pontján kifejezetten középiskolásoknak szervezett felkészítő képzést.

Olvasós villámcsődületek

Országszerte több helyen, több alkalommal előfordul már, hogy az olvasás adott apropót egy-egy villámcsődülethez. Különösen a szombathelyi Fűzfa Balázs és tanítványai (voltak) aktívak e téren, a jeles irodalmár ötletgazdája és fő szervezője volt többek között a 12 legszebb magyar vers konferenciasorozatnak. A hét éven át tartó sorozat azonban nem csak szakmai fórumokból, kiváló előadásokból állt. Az egy-egy konkrét vers apropóján összegyűlt szakemberek minden alkalommal meghallgathatták a választott művet 500, 800 vagy éppen 1500 (!) diák együttes előadásában. Mindig más-más helyszínen persze, abban a városban, amely leginkább kapcsolódott a megjelölt alkotáshoz. (Ez általában a keletkezés helyszíne volt.)

Kaposváron eddig két alkalommal szervezett hasonló villámcsődületet, először az Ünnepi Könyvhéthez kapcsolódva. 2012-ben mintegy ötszáz alsó tagozatos tanuló vett részt azon a programon, amelynek keretében Fésűs Éva Aranyfőcska című regényét olvasták föl a város főterén. Az olvasást maga az író kezdte, majd a Csiky Gergely Színház igazgatója, Rátóti Zoltán folytatta. Ezután következtek a gyerekek, akik több mint két órán keresztül váltogatva egymást végigolvasták a kötetet. Ugyanaznap a város több pontján (autóbuszon vagy épp Kaposvár „olvasós szobránál”) úgynevezett olvasó-pontokon önkéntesek mutatták be kedvenc könyveiket, illetve részleteket azokból.

2014-ben a költészet napja adott apropót egy hasonló flashmobhoz. Ekkor – több más program mellett – a jelenlévő mintegy félezer diák egy-egy betűt fölemelve rakta ki Békés Márta verssorait.

Olvass.el!

Az olvasási vetélkedő papír alapú, levelezős versenyként indult egy lelkes tanító íróasztalától. 2006-ban még csak Kaposvár néhány iskolája jelentkezett a „játékra”. Az évek során valamennyi kaposvári iskola képviseltette magát, volt, aki minden évben. Folyamatosan bővült a részt vevő csapatok száma, egyre gyakrabban a megyehatáron túlról is jelentkeztek diákok. Az egész éven át tartó program során három kortárs gyermeki-rodalmi alkotást kellett elolvasni és a kiküldött feladatlapok segítségével feldolgozni. Azok a csapatok, akik a legtöbb pontot gyűjtötték össze a tanév során, egy tanév végi döntőben mérhették össze tudásukat. A végső összecsapásra mindig egy „híres” ember került meghívásra, többször a könyvek írója, fordítója.

2011 januárjában átalakult a verseny, az addigi levelezős formát felváltotta az online vetélkedő. A Kaposvári Egyetem Egyetemi Könyvtár az országban egyedülálló módon, kifejezetten e verseny színhelyévé alakította át a Moodle e-learning rendszert. Az alapvetően felsőoktatási környezetbe szánt tanulási környezet leegyszerűsített változata minden ízében a célcsoport életkori sajátosságaihoz lett igazítva. A rendszer használatának legfontosabb haszna a vetélkedő adminisztrálásának jelentős egyszerűsítése, a gyerekek számára már könnyen kezelhető informatikai eszközök új célra történő hatékony használata, és a „lopva” tanítás/felkészítés a jövőre. A rendszert használó gyerekek már most jó alapokat szereznek az új tanulási formák elsajátítására.

A döntő résztvevői általános iskola 4-5.osztályos tanulók. Miért pont ez a korosztály? Mert ők a „fordulóponton” vannak. Ők már „kinövik” az alsó tagozatot, de még nem felsősök. Ők most lépnek be a kiskamaszkorba, így ez az az idő, amikor még megfoghatók. Amikor még rávehetők arra, hogy merüljenek el az olvasás élményében, hogy merjék elengedni a fantáziájukat. Ők még nem tartják „cikinek” az olvasást, és számukra még követendő példa lehet az olvasó ember. Ezt a korosztályt még biztosan olvasóvá lehet nevelni! A versengés feladatai illeszkednek életkori sajátosságaikhoz, elvégzésük örömet jelent számukra. Olyan feladatokkal dolgozunk, amelyek ismerősek lehetnek az iskolából, de van, aki először itt találkozik velük (titkosírás, betűdominó, puzzle, keresztrejtvény, történet folytatása, gyorstüzelő stb.).

A jól kiválasztott könyveknek, a megfelelő feladatoknak, az anyagi támogatásnak és a segítő médianak köszönhetően már évente 50-70 csapat jelentkezik a versenyre. Hiszen a verseny állandó mottója mindenkit elgondolkodtat: *„Aki nem olvas, annak üres marad a feje, üres marad a lelke.”*¹³

Beás nyelvű vers- és mesemondó verseny

Az eddig leírt programokhoz képest egészen más céllal és más módon működik ez a kezdeményezés, mégis érdemes megemlékezni róla, már csak azért is, mert sokáig országos szinten is egyedülálló volt.

¹³ Czukás, István 2006: *Könyvajánló - Czukás Istvánnal a mesék birodalmában*. <http://nol.hu/archivum/archiv-399542-211414> (2015. 05. 23.)

Ez idáig hét alkalommal került sor a versenynek meghirdetett, ám inkább „találkozó” jellegű eseményre. A szervezők célja az volt, hogy ennek a meglehetősen alacsony presztízsű nyelvnek a rangját emeljék, s egyúttal szereplési lehetőséget biztosítsanak azoknak, akik anyanyelvként (ők vannak kevesebben) vagy az iskolában tanulva beszélnek valamilyen szinten a beást.

A zsűri mindenkori elnöke az az Orsós Anna, aki a nyelv szótárait és tankönyveit is írta. Jelenléte garancia arra is, hogy az eredményhirdetés után fontos, hasznos szakmai eszmecsere alakulhat ki a felkészítők és az értékelők között.

Érdekes, hogy a nevezők között több alkalommal is jelentős számban voltak lovári nyelvű családból származó gyerekek, akik idegen nyelvként tanulták a beást.

Összegzés

Természetesen a bemutatott programok csak szűk válogatást jelentenek az elmúlt mintegy 15 év olvasós programjaiból, ám olyanokat választottunk ki, amelyek valamilyen (akár több) szempontból példát adhatnak, „jó gyakorlatként” is elhíresülhetnek.

Miközben azt nem állíthatjuk, hogy a fejlődés útja az effajta kampányokban, mozgalmakban rejlik, azt sem tagadhatjuk, hogy ezek többnyire sikereseknek bizonyultak. Márpedig az olvasáskultúra területén minden sikert meg kell becsülnünk.

Felhasznált irodalom

- Bartos Éva (szerk.) 2009: *Az olvasáskultúra fejlesztése*. Budapest: Könyvtári Intézet
- Csukás István 2006: *Könyvajánló - Csukás Istvánnal a mesék birodalmában*. <http://nol.hu/archivum/archiv-399542-211414> (2015. 05. 23.)
- Gombos Péter 2013: Gárdonyi és az iskolai irodalom. in *Somogy*, 41. évf. 28–32. o.
- G. Szabó Sára 2010: Az olvasáskultúra fejlesztése. in *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 19. évf. 6. sz. 49–53. o.
- Hock Zsuzsa 2009: Olvasásünnep – kampányok nélkül. in *Elektronikus Könyv és Nevelés*, 11. évf. 1. sz. http://epa.oszk.hu/01200/01245/00041/hzs_0901.htm (2015.05.26)
- Medvey Tamás 2014: *Megkezdte működését az ELINET* (European Literacy Policy Network, anyanyelvi műveltség fejlesztésének európai hálózata). in OFI honlapja, Bp. cop. 2014. 03. 07. <http://www.ofi.hu/hir/megkezdte-mukodeset-az-elinet-european-literacy-policy-network-anyanyelvi-muveltség> (2015. 02. 23.)
- Nagy Attila – Péterfi Rita 2009: Adatok az olvasásról, a könyvtár-, a számítógép- és az internethasználatról. in Bartos Éva (szerk.): *Az olvasáskultúra fejlesztése*. Budapest: Könyvtári Intézet, 79–111. o.
- Zentai Péter László 2002: Az Olvasás Éve Magyarországon. in *Könyv és Nevelés*, 4. évf. 2. sz. 14–17. o.